

**ÖRGÜTLENME HAKKININ SINIRLARI AÇISINDAN
SİYASİ PARTİLERİ KAPATMA KARARLARINA İLİŞKİN
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN
ORTAYA KOYDUĞU EĞİLİM**

Prof. Dr. Durmuş Tezcan ()*

1. Toplantı ve dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine aykırılık iddiasıyla açılan davalar içinde en önemlileri parti kapatma davaları olmaktadır. Bu özgürlüğün sınırlandırılması konusunun da Sözleşme'nin 9 ve 10. maddeleriyle ilgili ilkelerin ışığında değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak konu siyasi parti kapatma olunca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi oldukça titiz davranmaktadır. Daha önce Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna kişisel başvuru hakkını kabul etmesi üzerine Türkiye'ye dönüp, Türkiye Birleşik Komünist Partisini kuracaklarını Brüksel'de yaptıkları basın toplantısında bildiren ve 16.11.1987'de Türkiye'ye dönüşlerinde gözaltına alınan Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Gazeteci Nabi YAĞCI ve Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Dr. Nihat SARGIN'ın 4.6.1990 tarihinde kurduğu Türkiye Birleşik Komünist Partisinin kapatılması için Yargıtay C. Başsavcısı tarafından 14.6.1990 tarihinde Anayasa Mahkemesinde açılan davada bu mahkeme tarafından verilen 16.7.1991 tarihli kapatma kararına karşı adigeçenler 7.1.1992 tarihinde partileri ve kendi adlarına Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvuruda bulunmuşlardır¹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 30.1.1998 tarihinde davayı kısmen kabul ederek, Anayasa Mahkemesinin bu partiyi kapatma kararını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine aykırı bulmuş ve Türkiye'yi mahkûm etmiştir².

2. Aynı şekilde, Sosyalist Parti ve onun eski başkanı Doğu PERİNÇEK ve son başkanı İlhan KIRIT'ın kendi adlarına ve ilk ve son başkanlar olarak parti adına Anayasa Mahkemesi'nin 10 Temmuz

^{*} Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Anılan Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. 28 Haziran 1992 tarihli Resmi Gazete.

² Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 30 Ocak 1998 tarihli Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve diğerleri - Türkiye davası (AFFAIRE PARTI COMMUNISTE UNIFIE DE TURQUIE ET AUTRES c. TURQUIE (133 / 1996 / 752/951), ARRET, STRASBOURG, 30 janvier 1998).

1992 tarihli bu partiyi kapatma kararına karşı³ Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna 31 Aralık 1992 tarihinde başvuruda bulunmuşlar ve bu başvuru hakkında Komisyon tarafından kabul edilebilirlik kararı verilerek 27 Ocak 1997 tarihinde Divana gönderilmesi üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu partinin kapatılması kararının da TBKP kararında olduğu gibi Sözleşmenin 11. maddesinde düzenlenen örgütlenme hakkını ihlal ettiği sonucuna varmış ve Türkiye'yi 25 Mayıs 1998 tarihinde mahkum etmiştir⁴. Bu sonuncu kararın ilkinden farkı, bu parti ile ilgili Yargıtay C. Başsavcısının yaptığı ilk başvurunun Anayasa Mahkemesi tarafından 8 Aralık 1988 tarihinde reddedilmesinden sonra, anılan parti yöneticilerinin eylemleri nedeniyle ikinci kez yapılan başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması olayına dayanmasıdır.

Bu yazımızda her iki kararın bir değerlendirmesini yapmak istiyoruz.

I. Türkiye Birleşik Komünist Parti (TBKP) Davası :

3. Örgütlenme özgürlüğünü sınırlamayı gerektiren nedenlerin oluşmadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinin 16.7.1991 tarihli kapatma kararına karşı Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Gazeteci Nabi YAĞCI ve Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Dr. Nihat SARGIN'ın 7.1.1992 tarihinde partileri ve kendi adlarına Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna yaptıkları başvuru sonunda verilen kabul edilebilirlik kararından sonra Komisyon tarafından 28 Ekim 1996 tarihinde Divan'a götürülmesi üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 30.1.1998 tarihli kararıyla davayı Sözleşmenin 11. maddesinin ihlali yönünden kabul ederek, kapatma kararını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine aykırı bulmuş ve Türkiye'yi mahkum etmiştir.

Bu davada taraflarla Komisyon'un görüşü ve Mahkemenin konuya ışık tuttuğundan bunları değerlendirmek gerekir.

I- 1. TBKP Davasında Başvuranların Görüşü :

³ Anılan Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. 25 Ekim 1992 tarihli Resmi Gazete.

⁴ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 25 Mayıs 1998 tarihli Sosyalist Parti ve diğerleri - Türkiye davası (AFFAIRE PARTI SOCIALISTE ET AUTRES c. TURQUIE (20/1997/804/1007), ARRET, STRASBOURG, 25 mai 1998).

4. Başvuru sahiplerinin başvuru dilekçelerinde ve davanın ileriki aşamalarında ileri sürdükleri görüşler şöyle özetlenebilir :

Siyasi partilerin Sözleşmenin 11. maddesinin kapsamına girdiği konusunda bir tereddüt yoktur.

- Sözleşmenin uygulama alanı Türk Anayasası ileri sürülerek daraltılamaz.

- Ulusal hukuk Sözleşmenin ışığında yorumlanmalıdır, aksi mümkün değildir.

- 1991 Nisan komünist ideolojiye dayalı faaliyetlerin cezalandırılmaması hüküm altına alındığı halde TBKP'ni kapatmak anlamsızdır. Zira bizzat Anayasa Mahkemesi de TBKP'nin bir sosyal sınıfın diğerlerine tahakkümünü hedeflemediğini ve programının demokratik ilkelere uygun olduğunu kabul etmiştir.

- TBKP'nin bölücülere yardım ettiği iddiası doğru değildir. Türk Devleti sınırları içinde Türk ve Kürt halklarının dostane bir şekilde demokratik ve barışçı bir şekilde yaşamaları konusunda parti tüzüğü açıktır. Çünkü TBKP ülke bütünlüğüne karşı değildir. Zaten yöneticileri de böyle bir iddia ile TCK.nun 125. maddesine muhalefetten yargılanmamışlardır.

- Partinin bir terörist örgüt oluşu da kabul edilemez. Zira kuruluşunun onuncu gününde kapatılmıştır ve faaliyette bulunmaya zamanı olmamıştır.

1- 2. TBKP Davasında Türk Hükümetinin Görüşü :

5. Hakkında başvuru yapılan T.C. Hükümetinin başvuru hakkındaki gözlemleri ve ileri sürdüğü görüşler ise şöyle özetlenebilir:

- AİHS. nin 11. maddesi siyasi partileri kapsamına almaz. Siyasi kurumdan bahseden tek hüküm 1 nolu Protokolün 3. maddesidir o da sübjektif bir sağlamaktan çok devletlere belli zamanlarda seçim yapma yükümlülüğü getirmektedir. Sözleşmede siyasi partilerden açıkça bahsedilmemesi bu konunun siyasi partileşme hakkı diye bir hak olarak Sözleşmede düzenlenmediğini gösterir. Bu yüzden davanın ya doğrudan reddi veya 17. madde çerçevesinde reddi gerekir.

- TBKP'nin tüzüğü ve programı incelendiğinde Türk anayasal prensipleriyle bağdaşmadığı görülür. Nitekim bu parti ismine komünist sözcüğünü koyarak totaliter bir rejimi benimsediğini göstermektedir. Bu ise, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve siyasi birliğine aykırıdır. Zira komünizm zorla iktidara gelmeyi amaçlamaktadır. Bazı sözcüklerin siyasi parti adında kullanılması örneğin Almanya, Polonya ve Portekiz Anayasalarında olduğu gibi bazı Avrupa ülkeleri hukuk sistemlerinde yasaklanmıştır. Berlin duvarının yıkılmasından sonra 1990'da bu partinin ve yöneticilerinin "komünist sözcüğünü seçmeleri böyle bir siyasi amaçtan yoksun olduğunu göstermez.

- Ayrıca TBKP'nin programının uygulanması Türkiye'nin ülkesel ve ulusal bütünlüğüne ağır bir saldırı olacaktır. Zira TBKP'nin tüzük ve programı Türk ve Kürtler arasında bir ayrım yapıyor ve Anayasanın Kürtlerin mevcudiyetini tanımasını kendilerine otodeterminasyon hakkı tanınmasını istiyor. Bu ise ırk temeline dayandıran vatandaşlık kavramını yok etme sonucunu yaratacaktır. Bu durum Anayasa Mahkemesinin anılan partiyi kapatma nedeni olmuştur. Bu uygulama yabancıların yerel seçimlerde oy hakkı ile ilgili Alman Federal Mahkemesinin 31 Ekim 1991 tarihli kararı ve Fransız Anayasa Konseyinin Korsika'nın statüsü ile ilgili 9 Mayıs 1991 tarihli kararı ile aynı paraleldedir.

- Sözleşmeye taraf ülkeler anayasal kurumlarını ve özellikle de var oluşlarının temel koşullarını oluşturan (bir başka deyişle olmazsa olmaz olarak nitelendirilen) temel ilkelerini Strazburg makamlarının denetimine tabi tutmayı hiçbir şekilde düşünmemişlerdir. Bu nedenle TBKP gibi herhangi bir partinin bu kurum ve ilkeler konusunda iddialarda bulunmaya hakkı yoktur.

- Bunun da ötesinde TBKP başvurusunun 17. madde çerçevesinde reddi gerekir. Zira bu parti Sözleşmenin temellerini olduğu kadar, tanıdığı özgürlükleri de yok etmeyi amaçlamaktadır. Nitekim Hollanda'ya karşı yapılan **Glimmerven ve Hagenbeek** başvurusunda⁵, Almanya'ya karşı yapılan **Kühnen**⁶ ve **Remer**⁷ başvurularında ve Avusturya'ya karşı yapılan **H., W., P. ve K.** başvurusunda⁸ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun verdiği kararlar

⁵ Bkz. Başvuru n° 8348/78 ve n° 8406/78, *Décisions et rapports*, 18, s. 187.

⁶ Bkz. Başvuru n° 12194/86, *Décisions et rapports*, n° 58, s. 205.

⁷ Bkz. Başvuru n° 25096/94, *Décisions et rapports*, n° 82-B, s. 117.

⁸ Bkz. Başvuru n° 12774/87, *Décisions et rapports*, n° 62, s. 216.

bu tezi doğrular niteliktedir. Türkiye'de yaşanan yoğun bir terör ortamında Sözleşmenin 17. maddesini uygulayarak, Türk makamlarının, Türk toplumunu oluşturan değişik unsurlar arasında nifak sokabilen demekleri ve deyimleri yasaklaması gerekir.

I- 3. TBKP Davasında Komisyonun Görüşü :

6. Başvurunun kabulüne karar vererek, uyuşmazlığı Divan önüne götüren Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun konuya ilişkin görüşleri ise şöyle özetlenebilir :

- Sözleşmenin 11. maddesinin hiç bir yerinde bu madde kapsamına belli tip dernek veya toplulukların girdiği yazılmamıştır. Aksine 11. madde demokrasinin iyi işlemesi için bir güvence oluşturur, siyasi partiler de bu hükümle korunan en önemli dernek türlerinden biri olmaktadır. Bu bakımdan Komisyon, 11. madde çerçevesinde siyasi partilerin faaliyetlerine getirilen bazı sınırlamalara ve hatta kapatılmasına ilişkin kararlarına yollama yaparak, anılan maddenin bu tür demeklere uygulanacağını örtülü olarak vurgulamıştır⁹.

- Komisyon'un Divan duruşmasına katılan Delegatesine göre, Sözleşmenin 17. maddesinin burada uygulanmaması gerekir, zira Komisyon bu maddeyi bu davadan çok farklı ve istisnai durumlarda uygulamıştır. Uygulamaya konu olan davalarda başvuranların dava konusu faaliyetlerinde şiddet (adı geçen Alman Komünist Parti Davası) veya kini yaymak (anılan Remer Davası) söz konusu idi. Oysa aksine, TBKP'nin tüzük ve programı bu partinin demokratik olmadığına veya yasadışı ya da demokratik olmayan yöntemler kullandığına, şiddete başvuracağına, amacının Türkiye'nin demokratik ve çoğulcu siyasi sistemini çökertmek olduğuna veya diğer insanların demokratik hak ve özgürlüklerini yok etmeye dönük olduğuna ya da ırkçı amaçlar güttüğüne inandırabilecek hiçbir şey içermemektedir.

⁹ Bkz. Alman Komünist Parti Davası, Başvuru n° 250/57, Ann. Conv. I, s. 225 ; Yunanistan Davası, Ann. Conv. 1969, s. 170 ; Fransa, Norveç, Danimarka, İsveç ve Hollanda'nın Türkiye'ye karşı açtığı dava, Başvuru n° 9940/82, Déclarations et rapports, n° 35, s. 143.

I- 4. TBKP Davasında Divanın Kararı :

7. İddia ve savunmayı ve Komisyonun görüşünü dinleyen Divan davanın kabulüne şu gerekçelerle varmıştır :

-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, sadece "komünist" sözcüğünün parti isminde bulunması, başka ciddi ve yeterli nedenler bulunmadıkça, Türk Siyasi Partiler Kanununun 96/3. maddesinde yer alan bu kapatma sebebinin haklı kılmaya yetmez. Zira Alman Anayasa Mahkemesi tarafından 17 Ağustos 1956 tarihinde kapatılan Almanya Komünist Partisinden farklı olarak TBKP, aldığı isme rağmen, bir sosyal sınıfın diğerlerine tahakkümünü hedeflememekte ve çoğulcu demokrasi, genel seçimler, siyasi hayata serbestçe katılma gibi programı demokratik ilkelere uygun bulunmaktadır¹⁰.

- Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, parti tüzüğünde Kürt sorununun barışçı, demokratik ve adil bir şekilde çözülmesi amacıyla Türk ve Kürt halklarından söz edilmesi bölücülük anlamına gelmez. Zira, TBKP programı, Kürt vatandaşları "azınlık" olarak nitelendirmediği gibi onlara özel bir uygulama veya Türkiye halkının kalanından farklı bir hak da istemiyor. Aksine, Türk Devleti sınırları içinde Türk ve Kürt halklarının dostane bir şekilde demokratik ve barışçı bir şekilde yaşamaları için ortak çıkarlarına dayalı olarak yeniden demokratik yapılanmalarını öneriyor. Otodeterminasyon hakkı konusunda şiddeti kınıyor ve bu sorunun çözümünün politik olduğunu belirterek, Kürt halkına karşı ayrımcılığa ve baskıya son verilmesi için Türk ve Kürt halklarının birleşmesi gerektiğini vurguluyor. Ayrıca, bu sorunun, siyasi partilerin bu konudaki fikirlerini özgürce tartışabilmeleri ve her türlü şiddete karşı olabilmeleri ve siyasi hayata gerçek kimlikleriyle katılabilmeleri halinde çözülebileceğini vurguluyor¹¹.

- Divana göre, demokrasinin temel niteliklerinden biri, ülkenin karşılaştığı sorunlarda, hatta bunlar rahatsız edici bile olsa, şiddete başvurmadan, diyalog yoluyla bunların çözümünde yatar. Demokrasi fikir özgürlüğü ile beslenir. Bu açıdan bir siyasi parti, demokrasi kuralları içinde, tüm ilgilileri memnun edebilecek çözümler bulmak amacıyla bir Devlet halkının sadece bir kısmının kaderini açıkça tartışmak istediği için endişe duymamalıdır. TBKP'nin tüzüğü

¹⁰ Karar Gerekçesi, n° 54.

¹¹ Karar Gerekçesi, n° 56.

değerlendirildiğinde Hükümet görüşünde ileri sürülenlerden bu durum ayırt edilmektedir¹².

Ancak Divana göre, bir parti ilan ettiği ilkelerin aksine, gerçek amaç ve niyetini saklayabilir. Böyle bir durumun bulunması halinde kapatma kararı haklı olabilir. Fakat bu durum partinin işlem ve eylemlerinin denetlenmesiyle mümkün olabilir. Oysa Türkiye Birleşik Komünist Partisinin kapatılması, bu konuyu kanıtlayacak bir zaman geçmeden kuruluşunun onuncu gününde açılan davayla gerçekleştiğinden, gerçek amacının toplum düzenini yıkmak olduğunu gösteren bir davranışı bulunmamaktadır. Bu yüzden kapatma kararı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine aykırı bulunarak Türkiye mahkûm olmuştur¹³.

Divan, incelemesine sunulan olayı çevreleyen nedenleri ve özellikle terörizme bağlı güçlükleri de göz ardı etmediğini vurgulayarak, Türkiye'deki terör olayları ile TBKP arasında bu partinin sorumluluğunu gerektirecek bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmıştır. Zira Divana göre, kuruluşunun onuncu gününde daha hiçbir faaliyeti olmadan TBKP'nin derhal ve kesin olarak kapatılması gibi bir sert yaptırım uygulanması, yöneticilerinin siyasi sorumluluk almasının yasaklanması, demokratik bir toplum gerekleri ile orantılı değildir¹⁴.

I- 5. TBKP Davası Hakkında Varılan Sonuç :

8. Bu karar, Türkiye açısından çok önemlidir. Zira, bu kararla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'nin en yüksek mahkemesinin bir parti kapatma kararını Sözleşmenin örgütlenme hürriyeti ile ilgili 11. maddesine aykırı bulmaktadır. Sözleşmenin aynı maddesinin ihlal edildiği iddiasına dayalı olarak açılmış benzer davaların her birinin kendi özel nedenleri bulunmakla birlikte, konu hakkında Komisyonun ve Divanın konuya genel bakış açısı yönünden

¹² Karar Gerekçesi, n° 57. Bu gerekçe, İngiltere'ye karşı açılan Handyside davası ile Avusturya'ya karşı açılan Lingens davasında Divanın dile getirdiği görüşlere dayandırılmıştır. Handyside davası müstahcen yayınların müsadereci ile ilgili bir dava olup, dava Divan'ın 7. 12.1976 tarihli kararıyla 10. maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmasıyla son bulmuştur (bkz. Série A, no 24). Lingens davası, başvuranın zamanın Avusturya Başbakanı Bruno Kreisky'ye yönelik ağır eleştiriler içeren iki makale yayınlaması ile ilgili olup, dava başbakanın siyasi kişiliği dikkate alınarak eleştirilere daha çok hoşgörü olması gerektiğinden bahisle Divan'ın 8.7.1986 tarihli kararıyla 10. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmasıyla son bulmuştur (bkz. Série A, no 103).

¹³ Karar Gerekçesi, n° 58.

¹⁴ Karar Gerekçesi, n° 59-60-61.

bir fikir verecek niteliktedir. Özellikle yeni Divan üyelerinin çoğunun Komisyon üyeliğinden geldiği göz önüne alındığında, bu tutumun Komisyonun bugüne kadar ki genel eğilimine daha da yaklaşacağını söylemek şaşırtıcı olmayacaktır. Bununla birlikte, iptal kararında, ülkenin düzenini yıkmayı amaçlayan davranışlar sergileyen partilerin kapatılabileceğine ilişkin ipuçları verilmesi, diğer parti davalarıyla ilgili olarak her olayın özelliğine göre farklı kararlar verebileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Öte yandan, Mahkemenin, başvuru sahiplerinin manevi tazminat istemlerini geri çeviren ve Türk Anayasa Mahkemesinin bu partiyi kapatma kararının Sözleşmenin 11.maddesine aykırı olduğunu vurgulamanın yeterli bir manevi tatmin sağladığını belirten görüşü ise, konu hakkında Mahkemenin gösterdiği tutumun olgunluğunu sergilemektedir.

II. Sosyalist Parti (SP) Davası :

9. Yukarıda giriş kısmında da belirttiğimiz üzere, Sosyalist Parti adına ve kendi adlarına bu partinin kurucularından eski başkan Doğu PERİNÇEK ve son başkanı İlhan KIRIT tarafından Anayasa Mahkemesi'nin 10 Temmuz 1992 tarihli Sosyalist partiyi kapatma kararına karşı¹⁵ Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna yapılan 31 Aralık 1992 tarihli başvuru sonunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu partinin kapatılması kararını da TBKP kararında olduğu gibi, Sözleşmenin 11. maddesine aykırı bularak Türkiye'yi 25 Mayıs 1998 tarihinde mahkûm etmiştir¹⁶.

10. Burada başvuruların tezi ile Türk Hükümetinin savunmasını ve Komisyonun görüşünü ayrıntılı bir şekilde vermek istemiyoruz. Çünkü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Sosyalist Parti kararında dayandırılan gerekçeler, özde, yukarıda açıkladığımız TBKP kararı ile benzerlik arz etmektedir. Ancak TBKP davasında kuruluşundan hemen on gün sonra kapatma davası açılan bir parti sözkonusu iken, bu karara konu olan Sosyalist Partiyi kapatma kararı ilkinden farklı olarak partinin yayınladığı bildirilere ve

¹⁵ Anılan Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. 25 Ekim 1992 tarihli *Resmi Gazete*.

¹⁶ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 25 Mayıs 1998 tarihli *Sosyalist Parti ve diğerleri - Türkiye davası (AFFAIRE PARTI SOCIALISTE ET AUTRES c. TURQUIE(20/1997/804/1007) ARRÊT STRASBOURG 25 mai 1998)*.

parti başkanının demeçlerine dayandığından, Divan kararında, parti yöneticilerinin eylemlerini tartışmış ve sonuçta parti başkanının beyanlarının Kürt asıllı kişileri yekvücut olmaya ve bazı siyasal isteklerde bulunmaya davet ettiğini kabul etmiş, ancak bunların Türk Hükümetinin ileri sürdüğü gibi şiddet, isyan veya demokratik ilkelerin herhangi bir şekilde reddi türünden bir hususu içermediği ve bu nedenle de parti kapatma kararının örgütlenme hakkını sınırlayan 11. maddenin ikinci fıkrasında sayılan sebeplere dayanmadığından anılan maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

12. Başvuru sahipleri parti adına birbuçuk milyon ABD Doları ve kendileri adına da ikiyüzellişer bin ABD Doları maddi zarar ve parti adına altı milyon ABD Doları ve kendileri adına da ikişer milyon ABD Doları manevi zarar istemlerinde bulunduktan sonra, Anayasa Mahkemesi önündeki dava için 1.955.800- Fransız Frangı avukat ücretiyle Komisyon ve Divan önündeki savunma için 300.000- Fransız Frangı avukat ücreti istemişlerdir. Türk Hükümeti, bir tazminatın gerekli olmadığını ilke olarak belirttikten sonra, mahkûmiyet hükmünün başvurular için yeterli bir manevi tazminat sayılabileceğini, maddi tazminat istemlerinin parti kapatma kararı ile uygun bir illiyet bağı bulunmadığını, dava masrafı ve avukatlık ücreti istemlerinin de açık olmadığını vurgulamıştır. Komisyon Delegesi de genel nitelikli bu isteklerin Sözleşmenin 50. maddesi çerçevesinde kabul edilebilir bir hak doğurmadığı görüşünü ifade etmiştir. Divan, hiçbir belgeye dayanmayan bu isteklerin kabul edilemeyeceği sonucuna varmıştır.

13. Bu davada sonuç olarak Divan :

- Sosyalist Partiyi kapatma kararının Sözleşmenin 11.maddesini ihlal ettiği,

- Bu yüzden Sözleşmenin, 6/1, 9, 10, 14, 18. maddeleriyle 1 nolu Protokolün 1 ve 3. maddelerini ihlal iddialarını görüşmeye gerek olmadığı,

- Başvuru sahipleri Perinçek ve Kırı'ta üç ay içinde ellişerbin Fransız Frangı manevi tazminat verilmesine, gecikme halinde % 3, 36 basit faiz uygulanmasına ve diğer istemlerin reddine karar vermiştir.

Öte yandan, Divanın, karar gerekçesinde, Sosyalist Parti yetkililerince hazırlanan Türkiye'de bir federal devlet öneren siyasi projenin Türkiye'nin mevcut yapısı ve kabul ettiği ilkelerle

bağdaşmadığını kabul etmekle birlikte, bunun demokratik kurallara aykırı olmadığı sonucuna varması ve demokrasinin değişik siyasi önerilerin tartışılmasını ve hatta mevcut devlet yapısını tartışmaya açmasına izin verdiğini söyleyerek, bu konudaki tek sınırın bizzat demokrasinin kendisine zarar vermemek olduğunu belirtmesi¹⁷ TBKP davasında bu konuda vurguladığı gerekçeyi bu dava çerçevesinde daha da ileriye götürdüğünü göstermektedir.

Şüphesiz oy birliği ile de alınmış olmasına karşın, bu kararın eleştirilebilecek yönleri bulunmaktadır. Zira siyasi partilerin, örneğin bu davada Sosyalist Partinin yaptığı gibi, iki bayrak, iki dil ve iki meclisli bir federal devlet sistemini önerip savunmasının, Türk mevzuatına aykırı olmasına rağmen, demokrasiyi yıkmayı amaçlamadıkça Türkiye'nin güvenliğine aykırı olmadığını söylemek, Türkiye'nin parçalanması yönünde faaliyetlere davetiye çıkarmaktan başka bir şey olamaz diye düşünen Türkiye'deki büyük bir kesimin şiddetli tepkisini çekecektir. Zira Sözleşmede bir hak olarak düzenlenmeyen "halkların kendi kendisini yönetme (otodeterminasyon) hakkını" şiddete başvurmadan savunmanın siyasi partilerin örgütlenme ve siyasi projeler üretme hakkı içinde kaldığını söylemek, bölücü propagandanın kuzu postuna bürünmesi ve ülke birliğini ve bütünlüğünü yıkmaya anlamına gelebilir. Türkiye'nin böyle bir anlayışın propagandasının demokratik yollardan yapılmasına hazır olup olmadığını tüm kurumları gibi en başta en üst düzeyde karar organı olan yasama organını tarafından tartışılıp, sonuçların yasalara açık seçik aksettirilmesi gerekmektedir. Zira, ülkemiz adına Divan, demokrasilerde aykırı ve şoke eden görüşlere de tahammül etmek gerektiği tezinden hareketle bu konuların demokratik yoldan dile getirilmesinin ve tartışılmasının Türk mevzuatına aykırı olmasına rağmen, şiddet içermemek veya demokrasiyi ortadan kaldırmaya teşebbüs etmemek kaydıyla Sözleşmeye aykırı olmadığı sonucuna varmaktadır.

III. Varılan Sonuç :

14. Bu iki davanın birbirine bezeyen ve ayrılan yönleri olduğu açıktır. Benzer yönü, her ikisinin de örgütlenme hakkının siyasal parti boyutunda ele alınışdır. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, TBKP, faaliyetleriyle demokratik düzeni yıkmaya amacı güdüp gütmeye somut olarak ortaya konulmadan henüz kuruluşundan on gün gibi çok kısa bir zaman sonra kapatılma davasına konu olup,

¹⁷ Bkz. Sosyalist Parti kararı - Karar Gerekçesi, n° 47.

Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmışken, SP, benzeri davada kapatılmadığı halde, daha sonra programı ve yöneticilerinin sözleri nedeniyle kapatılmıştır. Her iki kararda da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, demokratik düzeni yakma açma amacını Sözleşmenin 11. maddesini ihlal edeceğini belirtmiş, TBKP davasında bunu anlamaya yeten bir zaman dilimin geçmediğini, ikincisinde (SP davasında) ise, kuruluş sonrası eylem ve anlatımların, Türk hukukuna aykırı olabileceğini ve fakat bu aykırılığın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kabul ettiği anlamda bir aykırılık olmadığını vurgulamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından varılan sonuçları fikir olarak aşırı ve hatta özellikle Sosyalist Parti kararını Türkiye gerçekleriyle bağdaşmaz bilsak da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 65. maddesi (11 nolu Protokole göre yeni 58. madde) gereğince Anayasa Mahkemesinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu iki kararını dikkatle değerlendirmesi ve bundan böyle parti kapatma davalarında anılan kararların gerekçelerini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Zira bu iki karar, Türkiye'de insan haklarının ve hukuk devletinin en büyük güvencesi olması gereken Anayasa Mahkemesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi gereklerini tam olarak dikkate almadan karar verdiği sonucunu varmaktadır. Ayrıca bu iki kararla Avrupa ülkeleri arasında ilk kez bir ülkenin Anayasa Mahkemesi gibi en yüksek mahkemesinin siyasi parti kapatma kararları sözleşmeye aykırı bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye bu kararları tartışıp ileriye dönük çizgisini çok açık belirlemelidir. Zira Divan, Türk hukuk sisteminin öngördüğü anlayışı ve kaygılan tam olarak paylaşmamaktadır. Bu yüzden, bu kararların gereklerine uyma konusunda başta TBMM olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlarımızın kendisini sorgulaması ve sağlıklı kararlar alması zorunludur. Türkiye'nin uluslararası düzeyde hak etmediği eleştirilere ve muamelelere tabi tutulması ancak ülke bütünlüğü ile insan haklarına saygı gereklerinin bağdaştırılmasını sağlayacak çözümlerin bulunmasıyla önlenebilecektir. Konunun tartışılıp gerekli düzenlemelere gidilmemesi halinde, Anayasa Mahkemesinin bundan böyle ele alacağı parti kapatma davalarında Divanın bu kararlarını dikkate almak zorunda olduğunu unutmamak gerekir. Böyle ulusal bütünlüğü ilgilendiren bir konuda sorumluluğun tek başına Anayasa Mahkemesine bırakılmasını, yürütme ve yasamanın tercihlerini açıkça belirlememesini ise doğru bulmuyoruz. Zira Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararları üye devletlerce

yerine getirilecek ve bunu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi denetleyecektir. Bu yapılırken anayasal tüm kurumların birlikte hareket etmeleri yararlıdır.

Şeyh Rıfık Bey, 1950 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk ve ortaokulu İstanbul'da, lisesi Ankara'da, üniversiteyi ise Ankara'da tamamlamıştır.

Prof. Dr. Rıfık ÇAĞLAR, orta öğrenimi Şeyh Rıfık Bey'in İstanbul'da, lisesi Ankara'da, üniversiteyi ise Ankara'da tamamlamıştır. İlk ve ortaokulu İstanbul'da, lisesi Ankara'da, üniversiteyi ise Ankara'da tamamlamıştır.

Şeyh Rıfık Bey, 1950 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk ve ortaokulu İstanbul'da, lisesi Ankara'da, üniversiteyi ise Ankara'da tamamlamıştır.

Şeyh Rıfık Bey, 1950 yılında İstanbul'da doğmuştur.